МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **Державна політика забезпечення національної безпеки**

обувача вищої освіти II рівня, II курсу, ПМНБз-24-1 групи,
ціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»

вітньо-професійна програма «Національна безпека»

_____ Рябоконь Ігор Олегович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

уковий керівник _____ Мацелик Тетяна Олександрівна, д.ю.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

рівник освітньо-професійної
ограми _____ Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна, к.ю.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

пущено до захисту за рішенням кафедри фінансового та податкового права
отокол від «26» 05 2026 р. № 10/3

відувач кафедри _____ Глух Марина Василівна, к.ю.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 8 11.06.26
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 11.06.26
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 70 4С 09.06.26
(оцінка) (дата)

Голова комісії: _____ Т.М. Барабаш
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ М.В. Глух
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ В.Т.Білоус
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ А.В. Гарбінська-Ру
(підпис) (ініціали, прізвище)

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	10		Т.М. Барабаш
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	–		М.В. Глух
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		А.В. Гарбінська-Руденко
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		В.Т.Білоус
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		О.В.Черняєва
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	70		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
70	C	4		Т.М. Барабаш М.В. Глух А.В. Гарбінська-Руденко О.В.Черняєва В.Т.Білоус

Навчально-науковий інститут права
Кафедра фінансового та податкового права
Спеціальність 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»
Освітньо-професійна програма «Національна безпека»

Затверджую
Завідувач кафедри _____
Марина ГЛУХ
«20» січня 2025р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Рябоконю Ігорю Олеговичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: Державна політика забезпечення національної безпеки
Затверджена наказом ректора від 31.12.2024р. № 1929
2. Строк здачі закінченої роботи: 01.05.2026р.
3. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу державної політики забезпечення національної безпеки України, розкрити її сутність, зміст та основні механізми реалізації, а також визначити актуальні проблеми і пріоритетні напрями її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і загроз, що постають перед державою.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки, пов'язані із захистом прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Предмет дослідження: є особливості реалізації державної політики забезпечення національної безпеки

4. Вихідні дані до роботи: Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР, Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII.
5. Перелік графічного матеріалу: Рис 1.1 «Складові національної безпеки», Рис 1.2. «Систематизація нормативно-правових актів», Таблиця 2.1. «Суб'єкти забезпечення національної безпеки».
6. Зміст випускної роботи (перелік питань за кожним розділом):

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
1.1. Поняття, сутність та складові елементи національної безпеки
1.2. Нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Загальна характеристика державної політики забезпечення національної безпеки

2.2. Механізм здійснення державної політики забезпечення національної безпеки

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Вибір теми	до 02.12.2024	до 02.12.2024
2	Затвердження планів	до 15.03.2025	до 15.03.2025
3	Розділ 1. Теоретико-методологічні питання державного внутрішнього фінансового контролю	до 10.09.2025	до 10.09.2025
4	Розділ 2. Організація внутрішнього фінансового контролю в державному управлінні	до 16.01.2026	до 16.01.2026
5	Розділ 3. Основні напрями вдосконалення внутрішнього фінансового контролю	до 03.04.2026	до 03.04.2026
6	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	до 20.04.2026	до 20.04.2026
7	Попередній захист	травень 2026	травень 2026

8. Дата видачі завдання «20» січня 2025 р.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ (підпис) Мацелик Т.О. (прізвище, ініціали)

Керівник освітньо-професійної програми _____ (підпис) Гарбінська-Руденко А.В. (прізвище, ініціали)

Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Рябоконь І.О. (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

«Державна політика забезпечення національної безпеки»

Дипломна робота присвячена дослідженню державної політики забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та збройної агресії. У роботі розкрито сутність поняття національної безпеки, визначено її основні складові елементи, а також проаналізовано нормативно-правове регулювання у цій сфері.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у комплексному аналізі державної політики забезпечення національної безпеки України, розкриття її сутності, змісту та основних механізмів реалізації, а також визначення актуальних проблем і пріоритетних напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і загроз, що постають перед державою.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання:**

- з'ясувати поняття, сутність та складові елементи національної безпеки;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки;
- охарактеризувати державну політику забезпечення національної безпеки;
- розглянути механізм здійснення державної політики забезпечення національної безпеки;
- запропонувати перспективи розвитку державної політики забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є особливості реалізації державної політики забезпечення національної безпеки

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки, пов'язані із захистом прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Теоретико-методологічну основу дослідження Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення Конституції України, Закону України «Про національну безпеку України», інших нормативно-правових актів, що регулюють сферу забезпечення національної безпеки, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі публічного управління, конституційного та адміністративного права.

За результатами дослідження сформульовано теоретичні узагальнення щодо сутності, змісту та механізмів реалізації державної політики забезпечення національної безпеки, а також обґрунтовано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення її ефективності в умовах воєнного стану та сучасних безпекових викликів.

Одержані результати можуть бути використані у правотворчій діяльності, наукових дослідженнях, освітньому процесі, а також у практиці діяльності органів державної влади та сектору безпеки і оборони з метою вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки.

Кваліфікаційна робота містить 70 сторінок, 1 таблицю, 2 рисунки, список використаних джерел 64 найменувань, 0 додатків.

Ключові слова: національна безпека, державна політика, сектор безпеки і оборони, воєнний стан, загрози, механізми реалізації, євроінтеграція

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2025-2026

Рік захисту роботи: 2026

SUMMARY

"State Policy for Ensuring National Security"

The thesis is devoted to the study of the state policy of ensuring the national security of Ukraine in the conditions of modern challenges, in particular martial law and armed aggression. The work reveals the essence of the concept of national security, identifies its main components, and analyzes the regulatory and legal regulation in this area.

The purpose of the qualification work is to comprehensively analyze the state policy of ensuring the national security of Ukraine, to reveal its essence, content and main mechanisms of implementation, as well as to identify current problems and priority areas for its improvement, taking into account modern challenges and threats facing the state.

To achieve the set goal, the following tasks have been defined:

- to clarify the concept, essence and components of national security;
- to analyze the regulatory and legal regulation of ensuring national security;
- to characterize the state policy of ensuring national security;
- to consider the mechanism for implementing the state policy of ensuring national security;
- to propose prospects for the development of the state policy of ensuring national security in the conditions of martial law.

The subject of the study is the peculiarities of the implementation of the state policy of ensuring national security

The object of the study is the social relations that arise in the process of forming and implementing the state policy of ensuring national security, related to the protection of human rights and freedoms, the interests of society and the state from internal and external threats.

Theoretical and methodological basis of the study The theoretical and methodological basis of the study is the provisions of the Constitution of Ukraine, the

Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", other regulatory legal acts regulating the sphere of ensuring national security, as well as scientific works of domestic and foreign scientists in the field of public administration, constitutional and administrative law.

Based on the results of the study, theoretical generalizations were formulated regarding the essence, content and mechanisms of implementing the state policy of ensuring national security, and practical recommendations were substantiated, aimed at increasing its effectiveness in conditions of martial law and modern security challenges.

The results obtained can be used in law-making activities, scientific research, the educational process, as well as in the practice of state authorities and the security and defense sector in order to improve state policy in the field of national security.

The qualification work contains 70 pages, 1 table, 2 figures, a list of sources used 64 items, 0 appendices.

Keywords: national security, state policy, security and defense sector, martial law, threats, implementation mechanisms, European integration

Year of completion of the qualification work: 2025-2026

Year of defense of the work: 2026

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена глибокими трансформаційними процесами, які відбуваються в державі в умовах збройної агресії та запровадження воєнного стану. У сучасних реаліях питання національної безпеки виходить за межі виключно оборонної сфери і охоплює всі ключові напрями функціонування держави, включаючи політичну стабільність, економічну стійкість, інформаційну безпеку та захист прав і свобод людини. Воєнний стан істотно посилює значення ефективної державної політики у цій сфері, оскільки потребує швидкого прийняття управлінських рішень, чіткої координації діяльності органів державної влади, а також здатності держави адаптуватися до постійно змінюваних умов безпекового середовища. У таких обставинах особливого значення набуває питання формування цілісної системи забезпечення національної безпеки, яка б забезпечувала не лише протидію актуальним загрозам, а й створювала передумови для довгострокової стабільності та розвитку держави.

Водночас вагомим чинником актуальності є стратегічний курс України на європейську інтеграцію, який визначає необхідність глибокого реформування державної політики у сфері національної безпеки відповідно до стандартів Європейського Союзу та євроатлантичного співтовариства. У цьому контексті йдеться не лише про формальне наближення законодавства до європейських норм, а й про запровадження нових підходів до управління безпековою сферою, зокрема забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, підвищення прозорості та підзвітності органів влади, а також утвердження принципу верховенства права. Євроінтеграційні процеси також обумовлюють необхідність активізації міжнародного співробітництва у сфері безпеки, що, у свою чергу, сприяє зміцненню обороноздатності України, впровадженню сучасних стандартів і практик, а також підвищенню рівня її інтегрованості у глобальну систему безпеки.

Стан і ступінь розробки проблеми. Питання забезпечення національної безпеки України викликає науковий інтерес багатьох вчених, серед яких: Р. Бітель, В. Волощук, Н. Гедікова, В. Горулько, В. Денісенко, А. Колодій, Ю. Курилюк, Х. Маркович, К. Муравйов, Т. Підлісна, К. Примаков, Т. Сокольська, В. Стебловський, Є. Таран, Р. Труба, В. Хаустова та ін.

Метою дослідження є комплексний аналіз державної політики забезпечення національної безпеки України, розкриття її сутності, змісту та основних механізмів реалізації, а також визначення актуальних проблем і пріоритетних напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і загроз, що постають перед державою.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання:**

- з'ясувати поняття, сутність та складові елементи національної безпеки;

- проаналізувати нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки;

- охарактеризувати державну політику забезпечення національної безпеки;

- розглянути механізм здійснення державної політики забезпечення національної безпеки;

- запропонувати перспективи розвитку державної політики забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки, пов'язані із захистом прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Предметом дослідження є особливості реалізації державної політики забезпечення національної безпеки

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема: *історико-правовий метод* дозволив простежити еволюцію підходів до

розуміння та реалізації державної політики у сфері національної безпеки, виявити закономірності її становлення та розвитку в умовах трансформаційних процесів і сучасних викликів; *формально-юридичний метод* застосовувався для аналізу чинного законодавства, що регулює сферу національної безпеки; *системно-структурний метод* дав можливість розглянути державну політику забезпечення національної безпеки як цілісну систему, визначити її основні елементи та місце в загальній системі державного управління; *методи аналізу та синтезу* використовувалися для узагальнення наукових підходів і практичних аспектів реалізації політики у сфері безпеки, що сприяло формуванню цілісного бачення досліджуваної проблематики*; метод прогнозування* дозволив окреслити можливі напрями подальшого розвитку державної політики забезпечення національної безпеки України.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Отримані результати сприяють системному осмисленню сутності, змісту та механізмів реалізації політики у сфері національної безпеки, що дозволяє уточнити наукові підходи до її формування та оцінки ефективності. У практичній площині вони можуть бути використані при вдосконаленні нормативно-правового забезпечення, розробці стратегічних документів і програм у сфері безпеки та оборони, підвищенні рівня координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони, а також при прийнятті управлінських рішень, спрямованих на зміцнення стійкості держави до сучасних загроз. Крім того, результати дослідження мають значення для наукової сфери як підґрунтя для подальших досліджень проблем національної безпеки та державного управління, а також можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Публічне управління», «Конституційне право», «Адміністративне право» ті ін.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена метою і завданнями дослідження та складається з вступу, трьох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить

62 сторінки, основний текст роботи викладений на 53 сторінках, список використаних джерел містить 64 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття, сутність та складові елементи національної безпеки

Сучасний шлях розвитку України як демократичної, незалежної та суверенної держави тісно пов’язаний із питанням національної безпеки, ефективність якої визначається не лише наявністю правових і організаційних механізмів, а й глибиною наукового осмислення проблеми та здатністю застосовувати комплексні методи, концепції, моделі та принципи на практиці. Забезпечення безпеки держави передбачає інтеграцію теоретичних знань із реальними управлінськими та аналітичними інструментами, що дозволяє своєчасно виявляти загрози, нейтралізувати ризики та створювати умови для стабільного, поступального й конкурентоспроможного розвитку державних інститутів і суспільства загалом. У цьому сенсі національна безпека стає не лише механізмом захисту, а й фундаментом ефективного державотворення та стратегічного розвитку країни в умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

А. Колодій зазначає, що концепція національної безпеки охоплює кілька взаємопов’язаних рівнів розуміння. Вона формується як система ідей і уявлень про природу безпеки держави та способи її підтримки або посилення. Крім того, концепція включає набір фундаментальних теоретичних положень, які дають змогу розкрити сутність національної безпеки в конкретних історичних і соціальних умовах через визначення її цілей, завдань, принципів, методів, форм організації та структурних елементів. Вона також виступає як система узгоджених поглядів на вирішення проблем безпеки, об’єднуючи ключові поняття та їх взаємозв’язки, що визначають стратегічні напрями розвитку цього явища. У практичному аспекті концепція може бути закріплена у вигляді нормативно-правового або рекомендаційного документа, що носить узагальнюючий,

модельний чи орієнтовний характер та слугує керівництвом для реалізації політики національної безпеки [25, с. 85].

Г. Ситник визначає безпеку як створення умов, що забезпечують громадянам можливість самореалізації та захист їхнього життя, свободи і майна від будь-яких посягань з боку окремих осіб, організацій, суспільства або держави. На його думку, безпека є фундаментальною передумовою нормального функціонування як індивідів, так і соціальних груп чи державних інститутів, дозволяючи людям реалізовувати свій потенціал без тривоги за фізичні чи соціальні загрози. Безпека не є фіксованим станом, вона формується й розвивається в процесі реагування на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, що робить необхідним комплексний підхід до її вивчення, який враховує різноманітні аспекти цього явища. У цьому контексті дослідник виділяє три основні рівні аналізу безпеки: онтологічний, що досліджує природу явища; гносеологічний, що вивчає знання про безпеку; та аксіологічний, що розглядає ціннісні аспекти та значення безпеки для суспільства [48, с. 60].

Є. Таран розглядає національну безпеку як явище, що передбачає комплексну захищеність найважливіших національних інтересів, акцентуючи увагу не лише на державних інститутах, а й на захисті прав і свобод окремої особи та суспільства в цілому. За його концепцією, національна безпека включає гарантування цілісності основних цінностей і способу життя країни від різноманітних загроз, які можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження та різнитися за своєю природою – від військових і економічних до соціальних і інформаційних. Науковець виокремлює ключові національні інтереси, серед яких пріоритетним є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, а також підтримка демократичного конституційного ладу і недопущення зовнішнього втручання у внутрішні справи України. Він також підкреслює важливість стабільного розвитку економіки, громадянського суспільства та державних інститутів, що створює умови для підвищення рівня і якості життя населення. Крім того, інтеграційні

прагнення країни до європейського політичного, економічного, безпекового та правового простору, включно з потенційним членством у ЄС та НАТО, розглядаються як важливий напрям забезпечення національної безпеки, що поєднується з необхідністю розвитку рівноправних та взаємовигідних міжнародних відносин. Не менш значущим є захист матеріальної, інтелектуальної та духовної власності, які формують основу існування держави і сприяють її стійкому і прогресивному розвитку [54, с. 19].

Л. Казакова пропонує сприймати національну безпеку не як окремий аспект державного життя, а як складну цілісну систему, яка формується із численних взаємопов'язаних елементів, що перебувають у постійному взаємодійному процесі. За його концепцією, національна безпека включає в себе набір стратегічних установок, соціально-політичних і правових механізмів, а також певні інструменти, методи та організаційні форми, здатні забезпечити державі оперативне та адекватне реагування на різноманітні загрози. Ці загрози можуть мати як внутрішнє походження – наприклад, політичну нестабільність, економічні дисбаланси чи соціальні конфлікти, так і зовнішнє – міжнародні кризи, агресивні дії інших держав або глобальні виклики безпеці [23, с. 131]. Такий підхід дозволяє охарактеризувати національну безпеку як динамічну систему, що постійно адаптується до змінного середовища і вимагає узгодженої роботи всіх її складових для збереження суверенітету, правопорядку та стійкого розвитку держави.

У свою чергу, В. Білий та В. Михальчук визначають національну безпеку як здатність держави зберігати власну цілісність, ефективно вирішувати політичні, економічні, соціальні та інші важливі завдання, а також виступати самостійним і повноправним суб'єктом у системі міжнародних відносин. У контексті політики національної безпеки вони наголошують на її цілеспрямованості, підкреслюючи, що вона має забезпечувати реалізацію національних інтересів із використанням повного спектру наявних ресурсів та інструментів, що дозволяє державі адекватно реагувати на загрози і підтримувати стабільність як усередині країни, так і на

міжнародній арені. Такий підхід акцентує увагу на комплексності, стратегічності та активній позиції держави у захисті своїх інтересів і зміцненні власної безпекової спроможності [11, с. 94].

Д. Павленко виділяє основні завдання забезпечення національної безпеки, спрямовані на захист ключових сфер існування держави та її громадян і на підтримання стабільності на всіх рівнях. Серед них першим є захист державного ладу, що включає підтримку конституційного порядку, функціонування демократичних принципів та інститутів, які формують основу державного управління, а також охорону демократичних цінностей, що забезпечує права і свободи громадян. Другим напрямом є захист суспільного ладу, що передбачає підтримання соціальної стабільності, запобігання конфліктам і соціальним заворушенням, здатним порушити внутрішню злагодженість суспільства. Не менш важливим є забезпечення територіальної цілісності та суверенітету, що передбачає захист державних кордонів і території від зовнішніх загроз, зокрема агресії чи територіальних претензій інших держав. Охорона громадського порядку спрямована на підтримання правопорядку та захист громадян від злочинності, вандалізму та інших порушень, що можуть дестабілізувати соціальні процеси. Крім того, забезпечення техногенної безпеки охоплює захист від аварій і катастроф на об’єктах підвищеної небезпеки, таких як ядерні чи хімічні підприємства, а також гарантування стабільності в енергетичній та інших критичних галузях, що є необхідним для нормального функціонування держави та безпеки її громадян [38, с. 105].

Для глибшого розуміння природи національної безпеки ключовим є чітке визначення її суб’єктів та об’єктів. Безперечно, центральним суб’єктом у цій системі виступає держава, яка відповідно до Конституції України (статті 3, 27, 28, 29) покликана забезпечувати безпеку кожної людини та громадянина, захищати їхнє життя, здоров’я, честь, гідність і особисту недоторканність не лише на власній території, а й за її межами [1]. Реалізація цих функцій здійснюється через узгоджену діяльність органів законодавчої,

виконавчої та судової влади, а також за активної участі недержавних організацій і громадянського суспільства, що дозволяє державі комплексно реагувати на загрози та підтримувати стабільність у різних сферах життя. Такий підхід підкреслює, що національна безпека є результатом взаємодії держави з суспільством і вимагає залучення всіх можливих інструментів для ефективного захисту інтересів і прав кожного громадянина.

У цьому контексті, Б. Мельниченко підкреслює, що ключовими об'єктами національної безпеки виступають самі громадяни разом із їхніми правами та свободами, суспільство з його духовними й матеріальними цінностями, а також держава з її конституційним устроєм, суверенітетом і територіальною цілісністю. З огляду на це, національна безпека характеризується певними визначальними показниками, серед яких виділяються забезпечення національної незалежності та суверенітету, збереження територіальної цілісності, розвиток громадянського суспільства та високий рівень демократичності, а також наявність сформованої і дієвої законодавчої бази правової держави, що гарантує захист прав і свобод особи. Додатково важливе значення мають економічні можливості держави, наявність чіткої стратегії національного розвитку та сформованої «національної ідеї», внутрішня згода й єдність громадян, стабільність політичного життя та здатність політичних сил реалізовувати загальні стратегічні цілі [31, с. 70].

Виходячи з цього, до основних чинників, що впливають на стан національної безпеки, можна віднести забезпечення незалежності та суверенітету держави, збереження її територіальної цілісності, розвиток громадянського суспільства та дотримання демократичних принципів, а також ефективність правової системи і гарантії захисту прав і свобод громадян. Не менш важливими є економічна спроможність держави, готовність і боєздатність збройних сил, збереження національної ідентичності та формування національної самосвідомості і культурних цінностей. Крім того, значну роль відіграє наявність стратегічного бачення

розвитку країни, чітко визначеної національної ідеї та загальної мети, забезпечення внутрішньої злагоди й єдності суспільства, стабільності політичної ситуації, а також здатність і готовність політичних інститутів реалізовувати визначені державні пріоритети та спільні стратегічні завдання.

Загалом, національна безпека розглядається як складне наукове поняття, яке включає низку взаємопов'язаних підсистем, кожна з яких має власну унікальність, універсальність і внутрішню логіку розвитку. До основних підсистем належать особистість, соціальні групи, суспільство, держава та нація, причому кожна з них відіграє важливу роль у підтриманні загальної безпекової стабільності. Особливої уваги заслуговує особистість, оскільки вона є фундаментальним елементом інших підсистем і здатна безпосередньо впливати на їхню функціональність, формуючи рівень безпеки у соціальному середовищі. Держава водночас виконує роль ключового інтегруючого елементу, здійснюючи свої функції через органи управління та національної оборони, що дозволяє забезпечувати взаємозв'язок між внутрішніми процесами та зовнішніми викликами безпеки, координуючи дії всіх підсистем та сприяючи збереженню цілісності та стійкості національної системи [12, с. 23].

Х. Маркович розглядає національну безпеку як багаторівневу систему, що охоплює три основні рівні. Перший рівень стосується безпеки народу та нації, тобто населення країни, включно як моноетнічних, так і багатонаціональних спільнот, де представники різних національностей виступають співгромадянами, об'єднаними спільними інтересами. Другий рівень охоплює безпеку суспільства, де люди формують організовану спільноту, об'єднану історично сформованими умовами спільного життя та діяльності. Третій рівень стосується безпеки держави як організаційно-правової форми об'єднання націй та народів, що слугує інструментом для здійснення спільних справ і підтримки внутрішньої та зовнішньої стабільності. На думку науковця, ефективне забезпечення цих рівнів можливо лише за умови збалансованого врахування інтересів особистості,

суспільства та держави у різних сферах: внутрішньополітичній, економічній, соціальній, міжнародній, інформаційній, військовій, екологічній та інших. Крім того, у взаєминах між суб'єктами безпеки закладені як спільні інтереси, так і протиріччя, що визначаються ставленням світової спільноти до питань взаємної безпеки та геополітичним положенням держав і народів, підкреслюючи складність і багатогранність системи національної безпеки [30, с. 12].

Враховуючи різноманітні сфери життєдіяльності людини, суспільства та держави, до ключових елементів структури національної безпеки належать кілька взаємопов'язаних складових (Рис. 1.1). Серед них виділяють державну безпеку, яка визначає рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, громадську безпеку, що забезпечує захист особистості та суспільства переважно від внутрішніх ризиків, а також техногенну безпеку, що відповідає за запобігання загрозам техногенного характеру. Окрім цього, до елементів національної безпеки належать екологічна безпека та захист від стихійних лих, економічна безпека, енергетична, інформаційна та безпека особистості. Хоч кожна із цих підсистем має власну специфіку та напрямок дії, вони перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємозалежності, формуючи єдину інтегровану систему, здатну забезпечувати комплексний захист державних, суспільних і індивідуальних інтересів у різних сферах життя.

Т. Сокольська підтримує подібний підхід і виділяє ключові складники національної безпеки, серед яких особлива увага приділяється безпеці особистості, яка гарантує захист прав і свобод громадян. Державна безпека визначає рівень стійкості держави перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, тоді як громадська безпека відображає ступінь захищеності особистості та суспільства переважно від внутрішніх ризиків. До інших важливих елементів належить техногенна безпека, яка забезпечує захист від аварій і катастроф техногенного походження, екологічна безпека і заходи щодо зменшення наслідків стихійних лих, економічна безпека та енергетична

безпека як її складова, а також інформаційна безпека і кібербезпека. Усі ці складники утворюють інтегровану систему, де кожен елемент має власну специфіку, але водночас перебуває у взаємозв'язку, забезпечуючи комплексний захист держави, суспільства та окремих громадян у різних сферах життєдіяльності [50].

Рис 1.1. Складові національної безпеки

Для комплексного обгрунтування національної безпеки як соціально-політичного явища необхідно детально розглянути кожен її складовий елемент. Так, В. Павленко характеризує державну безпеку як систему, що забезпечує захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, а також охорону економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України від різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз. До таких загроз відносяться терористичні акти, розвідувальна діяльність і протиправні дії спеціальних служб іноземних держав, а також активність організованих злочинних угруповань, окремих груп та осіб, спрямованих на порушення життєво важливих інтересів держави. У цьому контексті державна безпека виступає як комплекс заходів і механізмів, спрямованих на запобігання, нейтралізацію та протидію всім видам загроз,

що можуть підірвати стабільність і функціонування державних інституцій [37, с. 106].

У свою чергу, М. Гурковський визначає громадську безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства та окремої особи, а також прав і свобод людини від протиправних дій і надзвичайних ситуацій, які можуть призвести до шкоди життю, здоров'ю або майну значної кількості людей. Він підкреслює, що громадська безпека охоплює як превентивні заходи, спрямовані на запобігання загрозам, так і оперативні дії, що нейтралізують вже наявні ризики, забезпечуючи стабільність суспільного життя та безпеку громадян у повсякденній діяльності [20, с. 29].

Безпека особистості полягає у забезпеченні захисту життя, здоров'я, гідності, прав і свобод людини від будь-яких протиправних посягань, насильства, дискримінації або надзвичайних ситуацій, які можуть завдати шкоди її фізичному та психологічному стану. Вона передбачає створення умов, за яких особа може реалізовувати свої права, вільно діяти у суспільстві та почуватися захищеною в усіх сферах життя, включаючи сімейне, соціальне, професійне та громадське середовище. Безпека особистості є ключовим елементом як державної, так і громадської безпеки, оскільки від її забезпечення залежить стабільність суспільних відносин і ефективність функціонування правових та соціальних інститутів.

Сучасний етап державного та правового розвитку підкреслює особливу важливість питання екологічної безпеки, яка стає одним із ключових складників національної безпеки держави. С. Муравйова наголошує, що, незважаючи на відносну самостійність екологічної безпеки, вона потребує тісної взаємодії з іншими сферами національної безпеки, зокрема військовою, економічною, енергетичною та продовольчою, через сучасні загрози та виклики. Як правова категорія, екологічна безпека регламентує суспільні відносини та створює систему правових норм і державних механізмів, які гарантують захист права громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище, контроль за діяльністю, що може завдати

шкоди екології, і запобігання негативним наслідкам для здоров'я людей, стабільності суспільства та функціонування держави [33, с. 261].

Одним із ключових елементів національної безпеки виступає її соціально-економічна складова, зокрема економічна безпека, яка є фундаментом розвитку національної економіки та забезпечення стабільності соціальної сфери. В умовах активного військово-політичного протистояння економічна безпека набуває особливої ваги, оскільки безпосередньо впливає на здатність держави підтримувати свою роль у загальноєвропейській системі безпеки та протидіяти зовнішнім і внутрішнім ризикам. Вона охоплює широкий спектр сфер, включаючи макроекономічну стабільність, зовнішньоекономічні відносини, фінансову систему, забезпечення сировиною та енергетичними ресурсами, соціально-демографічні показники, розвиток промисловості, інвестиційні та інноваційні процеси, а також продовольчу безпеку. Завдяки цьому економічна безпека стає не лише складовою національної безпеки, а й ключовим чинником забезпечення життєдіяльності держави та її громадян у складних соціально-політичних умовах [49, с. 279].

Конституція України визначає інформаційну безпеку як важливий пріоритет державної політики, що забезпечує захист державного суверенітету та національної безпеки [1]. М. Гончаров зазначає, що інформаційна безпека характеризується як стан, за якого життєво важливі інтереси особи, суспільства та держави надійно захищені від негативного впливу інформаційних ризиків. До таких ризиків належать недостовірність, запізналість або неповнота інформації, шкідливий інформаційний вплив, небезпечне використання сучасних інформаційних технологій, а також несанкціоноване розповсюдження, порушення цілісності, конфіденційності та доступності даних. Тому інформаційна безпека виступає комплексним механізмом, що гарантує стабільність функціонування державних інституцій, ефективність суспільних процесів та захист прав громадян у цифровому середовищі [18, с. 36].

Інформаційна безпека виступає складним, багаторівневим і системним явищем, на розвиток якого суттєво впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники, серед яких ключовими є політична ситуація у світі, наявність потенційних загроз ззовні та всередині країни, рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також внутрішньополітична стабільність держави. Водночас інформаційна безпека розглядається як цілісна, динамічна соціальна система, що включає взаємопов'язані підсистеми безпеки особистості, держави та суспільства. Саме їхня взаємозалежність і системна єдність створюють основу для ефективного захисту життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави, сприяють їхньому прогресивному розвитку та зміцненню конкурентоспроможності національної системи у глобальному інформаційному просторі.

У межах інформаційної безпеки Д. Селіхов виділяє кібербезпеку як її невід'ємну складову, яка функціонує у середовищі комп'ютерних систем і телекомунікаційних мереж і спрямована на захист даних, інформаційних ресурсів та критично важливих інтересів особи, суспільства й держави від кіберзагроз і кібератак. У правовому аспекті кібербезпека зосереджує увагу на захисті комп'ютерних мереж та систем від шкідливих дій, таких як хакерські атаки, віруси та інші види шкідливого програмного забезпечення. Законодавчі та нормативні механізми регулюють діяльність у цифровому середовищі, забезпечують безпеку цифрової інфраструктури та протидіють кіберзлочинності [47, с. 96]. Таким чином, кібербезпека виступає як комплексна правова система, що об'єднує нормативно врегульовані засоби і практичні заходи, реалізовані у кіберпросторі, з метою зміцнення національної безпеки та захисту життєво важливих інтересів держави та суспільства.

Підсумовуючи розглянуте, національна безпека виступає комплексним та багаторівневим явищем, яке охоплює різні сфери державного і суспільного життя та спрямоване на захист життєво важливих інтересів держави,

суспільства і особистості. Її сутність полягає у забезпеченні стабільності, цілісності та розвитку держави, попередженні і нейтралізації загроз, що можуть підірвати суверенітет, конституційний лад, економічний, соціальний, екологічний і оборонний потенціал. Національна безпека формується як система взаємопов'язаних складових – державної, громадської, особистої, економічної, екологічної, інформаційної та інших видів безпеки – взаємодія яких забезпечує цілісність і ефективність її функціонування. Таким чином, національна безпека виступає фундаментом державності, забезпечує умови сталого розвитку та створює надійний механізм захисту інтересів країни, суспільства та кожного громадянина.

1.2. Нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки

Нормативно-правового регулювання забезпечення національної безпеки є однією з ключових у сучасному правознавстві, оскільки ефективність захисту державних, суспільних і особистих інтересів значною мірою залежить від чіткості правових засад і механізмів їх реалізації. Нормативно-правове регулювання визначає рамки та принципи діяльності держави у сфері національної безпеки, встановлює відповідальність органів влади та громадян за забезпечення безпеки, регламентує порядок реагування на внутрішні та зовнішні загрози, а також формує правові підстави для захисту суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та ключових сфер життєдіяльності держави.

Систему нормативно-правових актів доцільно розглядати як цілісну, внутрішньо впорядковану та структуровану сукупність нормативних джерел права, які згруповані залежно від визначених критеріїв, рівня юридичної сили та сфери правового регулювання.

У юридичній науці класифікація нормативно-правових актів традиційно здійснюється за низкою критеріїв, однак провідним серед них виступає критерій юридичної сили, який визначає місце того чи іншого акта в ієрархії національної правової системи. Саме з огляду на цей підхід М.

Бліхар пропонує вибудовувати систему нормативно-правових актів України у вигляді чітко структурованої вертикалі, на вершині якої перебувають акти законодавчого рівня. До них відноситься Конституція України як Основний Закон держави та закони про внесення змін до неї, а також інші закони України, що врегульовують ключові суспільні відносини і мають найвищу юридичну силу після Конституції. Наступний щабель у цій системі становлять підзаконні нормативно-правові акти, які приймаються на основі та на виконання законів і конкретизують їх положення в окремих напрямах правового регулювання. До підзаконних актів належать укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністерств, акти центральних органів виконавчої влади та інші нормативні документи, що видаються цими органами у межах їх компетенції. Завершальну ланку ієрархії становлять локальні нормативно-правові акти, які діють у межах окремих організацій чи установ і спрямовані на регулювання внутрішніх відносин, не виходячи за межі наданих їм повноважень [13, с. 275].

Тому можна констатувати, що забезпечення національної безпеки здійснюється через розгалужену систему нормативно-правових актів, яка визначає правові засади функціонування державних інституцій у сфері безпеки, регламентує механізми запобігання та реагування на загрози, а також встановлює відповідальність за їх порушення (рис. 1.2). Така система забезпечує комплексний правовий фундамент для захисту суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та життєво важливих інтересів держави, суспільства і громадян, створюючи передумови для стабільного та прогнозованого розвитку державних структур у сучасних умовах.

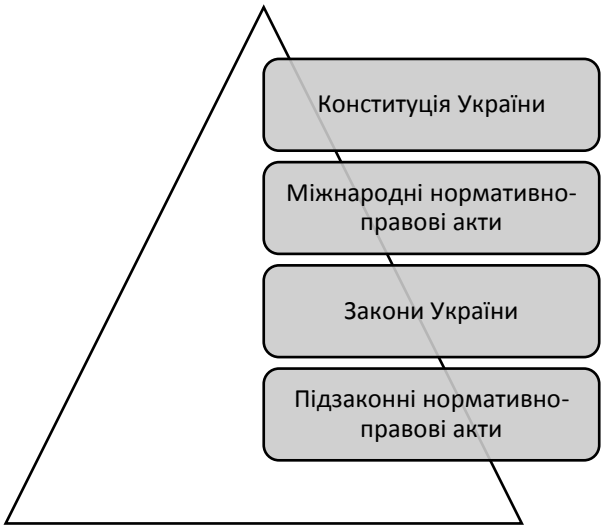

Рис. 1.2. Систематизація нормативно-правових актів

Р. Труба підкреслює, що нормативно-правове забезпечення національної безпеки слід розуміти як комплексний процес, спрямований на формування та підтримку ефективних організаційно-функціональних характеристик системи національної безпеки за допомогою цілеспрямованого регулюючого впливу правових засобів. У цьому контексті нормативно-правове забезпечення охоплює не лише розробку та прийняття законів, підзаконних актів і інших нормативних документів, а й впровадження механізмів їх практичного застосування, що дозволяє координувати діяльність органів державної влади, попереджати потенційні загрози, реагувати на кризові ситуації та захищати життєво важливі інтереси держави, суспільства та кожного громадянина [57, с. 115].

Система нормативно-правового забезпечення національної безпеки представляє собою комплексну сукупність законів та підзаконних нормативних актів, що формують правове поле для ефективного функціонування всієї системи національної безпеки. Вона забезпечує чіткі правові рамки діяльності органів державної влади та інших інституцій, визначає їхні повноваження та відповідальність, регламентує механізми запобігання і реагування на загрози, а також створює основу для реалізації стратегічних завдань захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та життєво важливих інтересів суспільства і

громадян. Завдяки такій системі національна безпека отримує структуровану правову підтримку, що дозволяє їй ефективно виконувати свої функції в умовах сучасних викликів та загроз.

Н. Цибульник підкреслює, що основною метою адміністративно-правового механізму регулювання безпекового середовища є формування та підтримка ефективної, стійкої та адаптивної системи захисту національних інтересів держави від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз. Такий механізм спрямований на створення оптимальних умов для реалізації фундаментальних прав і свобод громадян, забезпечення безперебійного і стабільного функціонування державних інституцій, навіть в умовах надзвичайних ситуацій чи військового стану. Він виступає як комплексний інструмент державного управління, який поєднує нормативно-правові засоби, адміністративні процедури та контрольні механізми, що дозволяє своєчасно реагувати на виклики безпеці, гарантувати правопорядок і захист життєво важливих інтересів суспільства та держави в цілому [61, с. 154].

Конституція України, будучи головним нормативно-правовим актом у системі організаційно-правового забезпечення національної безпеки, закладає фундаментальні принципи, організаційні та правові засади функціонування цієї системи, визначає основні механізми взаємодії суб'єктів, відповідальних за її забезпечення, та слугує базою для формування загальнодержавної політики у сфері безпеки. Водночас, аналіз статті 17 Конституції вказує на певні обмеження, адже вона охоплює лише економічну та інформаційну підсистеми, що свідчить про недостатню інтеграцію інших секторів і сегментів безпеки, обмежуючи доступ суспільства до участі у формуванні та контролі за національною безпекою і негативно впливаючи на баланс між індивідуальними, суспільними та державними інтересами. Стаття 18 додатково підкреслює зовнішньополітичний аспект, визначаючи зовнішньополітичну діяльність України як засіб захисту національних інтересів і безпеки через мирне і взаємовигідне співробітництво з міжнародною спільнотою на основі загальновизнаних принципів

міжнародного права. Крім того, положення статей 106–107 Конституції окреслюють системну архітектоніку державного забезпечення національної безпеки, встановлюючи рамки діяльності органів влади, відповідальних за підтримку стабільного і прогнозованого безпекового середовища, що підтверджує роль Конституції як базового документу, який визначає зміст та спрямованість національного законодавства у сфері безпеки [1].

Основоположним галузевим нормативно-правовим актом у сфері національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, який закріплює ключові правові засади функціонування системи національної безпеки та оборони держави [3]. Він чітко визначає та розмежовує повноваження державних органів у відповідних сферах, створює правову основу для інтеграції політики та процедур різних органів державної влади, а також інших структур, чиї функції пов’язані із забезпеченням безпеки та оборони. Закон формує систему командування, контролю та координації дій сил безпеки й оборони, закладає принципи планування у сфері національної безпеки, що охоплюють комплексний, всеосяжний підхід, та гарантує демократичний цивільний контроль над органами і формуваннями сектору безпеки та оборони. У такий спосіб закон виступає фундаментальним нормативно-правовим інструментом, що забезпечує системність, узгодженість і ефективність державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Наступним ключовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII, який визначає правові засади організації та функціонування оборонної системи держави [4]. Він встановлює принципи побудови Збройних Сил України, регламентує порядок їх формування, управління та використання у мирний і воєнний час, а також закладає основи взаємодії військових підрозділів із іншими органами державної влади та силовими структурами. Закон забезпечує правову визначеність щодо прав, обов’язків та відповідальності учасників оборонної системи, створює правову платформу для планування оборонної діяльності

та гарантує захист державного суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів України. Він виступає базовим документом, що визначає організаційно-правову структуру оборони та формує системний підхід до забезпечення безпеки держави.

Закон України "Про основи національного спротиву" від 16.07.2021 року № 1702-IX має надзвичайне значення для національної безпеки держави, оскільки він встановлює правові основи організації та функціонування системи територіальної оборони, визначає порядок участі громадян у захисті країни та формує механізми взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування та населення у разі загрози незалежності або територіальної цілісності України [5]. Закон закріплює принципи загальної мобілізаційної готовності, підсилює здатність держави реагувати на гібридні, військові та терористичні загрози, а також створює правову платформу для підготовки та залучення резервів цивільного і військового характеру.

В сучасних умовах особливого значення набуває Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, який встановлює правові засади введення, організації та функціонування режиму воєнного стану на території держави або в окремих її регіонах [7]. Закон визначає повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у цих умовах, порядок застосування спеціальних заходів щодо забезпечення безпеки, охорони громадського порядку, захисту критичної інфраструктури та життєво важливих інтересів населення. Крім того, він регламентує права та обов’язки громадян і юридичних осіб під час воєнного стану, порядок взаємодії з органами оборони та силовими структурами, а також механізми контролю за дотриманням встановлених обмежень. Таким чином, цей закон виступає ключовим нормативно-правовим інструментом, який забезпечує правову визначеність та ефективність дій держави у складних кризових умовах, спрямованих на захист національної безпеки та територіальної цілісності України.

У свою чергу, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII визначає правові та організаційні засади захисту життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави в кіберпросторі, а також забезпечення національних інтересів України у цифровій сфері [6]. Закон закладає основи державної політики у сфері кібербезпеки, визначає її головні цілі, напрями та принципи, а також регламентує повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, фізичних осіб і громадян щодо участі у забезпеченні кібербезпеки. Крім того, він встановлює принципи координації діяльності різних суб'єктів у цій сфері, створюючи правові механізми взаємодії та контроль за реалізацією заходів із захисту критично важливих інформаційних ресурсів і інфраструктури. Закон виступає фундаментальним нормативно-правовим документом, що формує системний підхід до забезпечення кібербезпеки та гарантує комплексний захист національних інтересів у цифровому середовищі.

Важливого значення набувають підзаконні нормативно-правові акти, які конкретизують положення законів у сфері національної безпеки та забезпечують їх практичну реалізацію.

Найважливішим підзаконним нормативно-правовим актом, що визначає стратегічні орієнтири національної безпеки України, є Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента від 14 вересня 2020 року № 392/2020 під назвою «Безпека людини – безпека країни». Вона окреслює головну мету державної політики у сфері національної безпеки – реалізацію статті 3 Конституції України, яка проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в державі [9]. Стратегія визначає найвищим пріоритетом встановлення миру, відновлення суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаного державного кордону. Одним із ключових напрямів реалізації пріоритетів національної безпеки передбачено продовження заходів із оборони та

стримування, активне використання переговорних форматів, а також консолідацію міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії запобігання ескалації конфлікту, зниження напруги та припинення збройної агресії.

Також важливим документом у сфері національної безпеки є Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона», затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 [8]. Вона визначає воєнну безпеку як одну з ключових умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави та забезпечення її сталого розвитку. Стратегія ґрунтується на концепції всеохоплюючої оборони, що передбачає комплекс заходів, основний зміст яких полягає у превентивних діях і забезпеченні стійкого опору агресору на суші, морі та в повітряному просторі України, протидії кіберзагрозам та інформаційному впливу з боку ворога. Правовий акт передбачає використання всього потенціалу держави та суспільства – військового, політичного, економічного, дипломатичного, духовного та культурного – для ефективної відсічі агресії. Крім того, Стратегія закріплює застосування всіх можливих форм і методів збройного протистояння, у тому числі асиметричних дій, з дотриманням принципів і норм міжнародного права, що забезпечує системний і комплексний підхід до захисту національних інтересів і суверенітету України.

Забезпечення державної безпеки України повинно спиратися на кращі практики та накопичений досвід міжнародного співробітництва, що в сучасних умовах виступає гарантом збереження територіальної цілісності країни. Такий підхід передбачає інтеграцію механізмів співпраці як на глобальному, так і на регіональному рівнях, що дозволяє ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, координувати спільні заходи безпеки та забезпечувати стабільність державного устрою.

Відповідно до положень Закону України «Про міжнародні договори України» [2], міжнародні договори, які були укладені та ратифіковані

відповідно до встановленої процедури, набувають статусу невід'ємної частини національного законодавства. Норми таких договорів прямо впливають на правові відносини в Україні та підлягають застосуванню на рівні внутрішнього права на тих самих підставах, що й закони та інші нормативно-правові акти України, забезпечуючи правову узгодженість та дотримання міжнародних зобов'язань держави у внутрішній правовій системі

А. Кумейко підкреслює, що до важливих міжнародних документів, які визначають правила співпраці держав для запобігання порушенням, що загрожують їх національній безпеці, належать, зокрема, Декларація принципів Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року, Декларація про виховання народів у дусі миру 1978 року та Декларація ООН про мирне врегулювання міжнародних суперечок 1982 року. Ці документи створюють правові основи для взаємодії держав, визначають принципи запобігання загрозам, зміцнення міжнародної безпеки та забезпечення мирного співіснування, сприяють координації зусиль у боротьбі з потенційними викликами та закладають рамки для формування ефективних механізмів міжнародного співробітництва у сфері безпеки [27, с. 381].

Також І. Ганенко наголошує, що Женевські конвенції разом із Додатковими протоколами становлять ключову основу міжнародного гуманітарного права, визначаючи правила поводження з особами, які не беруть або припинили участь у бойових діях, зокрема цивільними, пораненими, хворими та військовополоненими, і встановлюючи обмеження на методи ведення війни. Водночас сучасні конфлікти, зокрема війна в Україні, показали певні прогалини цих норм, зокрема відсутність дієвого механізму контролю за їх дотриманням, недостатній захист уразливих груп, а також неврегульованість участі приватних військових компаній та застосування новітніх технологій, таких як кіберзброя та штучний інтелект [16, с. 229].

Окрім цього, О. Тимошенко підкреслює, що з початку року 2024 Україна вже уклала понад 40 міжнародних угод, серед яких значна частина

стосується військової допомоги та економічної підтримки від різних держав і міжнародних організацій. Зокрема, 28 травня 2024 року було підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки з Королівством Бельгія, що передбачає надання щонайменше 977 мільйонів євро військової допомоги у 2024 році. Важливим є також документ про безпекове партнерство з Республікою Польща від 8 липня 2024 року, який розширює положення Спільної декларації про підтримку України, ухваленої у Вільнюсі в липні 2023 року, поглиблюючи двосторонню співпрацю у сфері безпеки. Не менш значущою є двостороння угода з США від 13 червня 2024 року, яка закріплює юридичні гарантії безпеки для України та передбачає широкий спектр військової допомоги з боку Сполучених Штатів [55, с. 778].

Таким чином, нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки України ґрунтується як на внутрішньодержавних актах, так і на міжнародних договорах, що створює комплексну правову основу для захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, визначає повноваження органів влади, порядок реагування на загрози та відповідальність за їх порушення, що забезпечує координацію дій державних структур, інтеграцію національних та міжнародних стандартів безпеки і гарантує захист прав і свобод громадян у складних умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Загальна характеристика державної політики забезпечення національної безпеки

У сучасних умовах державна політика забезпечення національної безпеки України відіграє ключову роль у захисті національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності держави, реагуючи на сучасні загрози та виклики, що виникають у політичній, економічній, соціальній та інформаційній сферах.

В. Волощук пропонує розглядати національну безпеку України як стан захищеності людини та громадянина, нації та ключових національних інтересів держави, що спрямований на усунення наявних і запобігання потенційним загрозам. При цьому автор наголошує на необхідності внесення уточнення до нормативно-правового акту, яке конкретизує зміст національних інтересів, під якими розуміються державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, безпечні умови життя, розвитку та добробуту громадян, що забезпечує цілісність та стабільність функціонування держави. Такий підхід дозволяє поєднати захисну функцію держави з гарантуванням фундаментальних прав і свобод, а також створює правову основу для системної оцінки загроз і визначення пріоритетів державної політики у сфері безпеки [15, с. 114].

Слід відзначити, що більшість підходів до забезпечення національної безпеки спирається на усвідомлення та реалізацію концепції національних інтересів як на державному, так і на міжнародному рівні. У процесі формування та розвитку безпекового середовища ключове значення має поняття «національні інтереси», яке, однак, залишається досить нечітким і багатозначним. Часто у наукових та практичних роботах можна спостерігати плутанину між державними, етнічними, політичними інтересами та

інтересами країни загалом, що ускладнює чітке визначення пріоритетів безпекової політики та формування стратегічних рішень. Така неоднозначність підкреслює необхідність системного підходу до уточнення змісту національних інтересів, їх пріоритетів та механізмів захисту в умовах сучасних загроз.

Зміст національних інтересів визначає основні орієнтири політики та стратегії національної безпеки, окреслюючи напрями, у яких мають концентруватися зусилля як суспільства, так і державних органів, для надійного забезпечення цілісності держави та добробуту громадян. Вони виступають інтегральною інтерпретацією збалансованих потреб людини, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності, реалізація яких сприяє збереженню національних цінностей, гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність та стимулює прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток. Таким чином, національні інтереси становлять вихідну точку для формування політики національної безпеки та слугують фундаментом для визначення її пріоритетів, дозволяючи системно координувати дії держави та суспільства у сфері захисту та розвитку ключових стратегічних цінностей.

О. Дзьобань та О. Соснін підкреслюють, що національні інтереси виконують роль мотивів і причин, що спонукають державні структури та соціальні групи до дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Реалізація цих інтересів відбувається через систему функцій держави та забезпечується політичною, правовою і моральною регуляцією різних аспектів її діяльності. Водночас національні інтереси відображають основоположні цінності та прагнення народу, визначають його потребу в гідних умовах життя і способи їх задоволення, закладаючи цивілізовані механізми створення та забезпечення необхідних ресурсів для сталого розвитку суспільства [34, с. 78].

А. Редькіна наголошує на важливості дотримання принципу збалансованості інтересів і цінностей особистості, суспільства та держави

при формуванні національної безпеки. Вона виділяє ключові складові національних інтересів України та пов'язані з ними цінності, серед яких політичні, економічні та безпекові пріоритети. До безпекових інтересів віднесено захист державного суверенітету, підтримку цілісності та безпеки країни, що є стратегічним завданням, розвиток міжнародних зв'язків, зокрема з ЄС і НАТО, забезпечення екологічної та енергетичної стабільності, а також ефективну роботу органів внутрішніх справ і безпеки, що разом формує комплексну систему гарантій для збереження державних цінностей та сприяє сталому розвитку України [45, с. 159].

У свою чергу, В. Хаустова підкреслює, що основним способом прояву національних цінностей виступають суспільні ідеали, сформовані колективною свідомістю нації. Вона зазначає, що ці цінності спираються на конкретно-історичний стиль життя суспільства та відображають його сутність, тому не можуть розглядатися як абсолютні та незмінні. На думку авторки, національні інтереси і цінності створюють фундамент для визначення національних цілей, а самі національні цілі виконують роль ключового державного завдання, реалізація якого забезпечує захист і утвердження національних інтересів та цінностей. Таким чином, національні цілі слугують орієнтирами на шляху формування сучасної моделі безпеки України [60, с. 146].

О. Ткаля підкреслює, що національні інтереси слід розглядати через призму їхньої пріоритетності, поділяючи їх на два рівні. Перший рівень охоплює головні інтереси, які є фундаментальними для забезпечення національної безпеки держави та включають у себе територіальну цілісність, політичний суверенітет, незалежність, економічний розвиток, збереження існуючого політико-економічного устрою та підтримку національно-культурної самобутності. Ці інтереси мають стале значення й визначаються роллю держави у міжнародних відносинах, її геополітичним становищем, престижем і оборонним потенціалом. Для їхнього забезпечення використовуються комплексні заходи, що охоплюють військові, політичні,

економічні та дипломатичні інструменти. Другий рівень національних інтересів представлений другорядними, або «змінними» інтересами, які формуються на основі головних інтересів і мають динамічний характер. Вони можуть коригуватися залежно від внутрішніх і зовнішніх умов, а при необхідності поступаються пріоритетом головним життєво важливим інтересам держави. Метою реалізації другорядних інтересів є підвищення ефективності задоволення інтересів першого рівня та посилення загальної стабільності й безпеки держави [56, с. 59].

Крім того, національні інтереси можна класифікувати за сферами політики на внутрішньополітичні та зовнішньополітичні. Внутрішньополітичні інтереси базуються на фундаментальній цінності існування держави та спрямовані на збереження конституційного ладу, функціонування державних інститутів, територіальної цілісності й правового простору, забезпечення правопорядку та формування правової держави і громадянського суспільства. Вони також спрямовані на протидію політичному та релігійному екстремізму, сепаратизму, соціальним, міжетнічним і релігійним конфліктам і тероризму всередині країни, а також на підтримку стабільності політичної системи, розвиток військового, технологічного, фінансово-економічного, культурного й наукового потенціалу та підвищення ефективності державного управління. Такий підхід до деталізації національних інтересів обґрунтовує їхню життєву важливість для держави як організованого політичного співтовариства, оскільки дозволяє забезпечувати комплексну безпеку, стратегічну стійкість і сприятливі умови для сталого розвитку

Ratusznyj R., Wiśniewski B., Sander G. G., Pantya P. підкреслюють, що ключовими орієнтирами будь-якої державної політики є забезпечення існування та сприяння розвитку суспільства, оскільки саме ці цінності формують основу державного буття. На думку автора, для ефективного забезпечення національної безпеки необхідно виділяти п’ять взаємопов’язаних компонентів, які визначають стратегічні цілі держави та

напрями її діяльності. Першим з них є суверенітет, що гарантує самостійність держави у прийнятті рішень та забезпечує незалежність від зовнішніх впливів, водночас формуючи основу для міжнародного визнання та співпраці. Другим компонентом виступає територіальна цілісність, яка забезпечує єдність державної території, запобігає її поділу та підтримує стабільність політичного простору. Третім важливим елементом є національна ідентичність, що проявляється у збереженні культури, мови, традицій та історичної спадщини, що формує почуття належності громадян до держави та зміцнює соціальну згуртованість. Четвертий аспект – це якість життя громадян, що охоплює забезпечення економічного благополуччя, соціального захисту, доступу до освіти та охорони здоров'я, і саме вона відображає практичну цінність державних політик для населення. Нарешті, п'ятим елементом є конституційний лад і громадський порядок, які гарантують дотримання законності, прав і свобод громадян, а також підтримують стабільність суспільного устрою, створюючи передумови для безперешкодного функціонування всіх сфер життя держави [63, с. 9].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої 14 вересня 2020 року [9], ключовими пріоритетами національних інтересів та забезпечення національної безпеки визначено комплексне поєднання політичних, соціальних та міжнародних завдань, що відображають стратегічну мету держави. Насамперед серед них виділяється відстоювання незалежності та державного суверенітету, що забезпечує автономність у прийнятті рішень і гарантує захист від зовнішніх впливів. Не менш важливим пріоритетом є відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів України, що є ключовим для підтримання державної єдності та безпеки населення. Стратегія також акцентує на розвитку суспільства через формування та зміцнення людського капіталу, оскільки інвестиції в освіту, професійні навички та соціальне благополуччя громадян безпосередньо впливають на стійкість держави та її економічний потенціал. Особлива увага приділяється захисту прав, свобод і законних інтересів

громадян, що формує основу правового суспільства та зміцнює довіру населення до державних інституцій. Нарешті, стратегічним пріоритетом визначено європейську та євроатлантичну інтеграцію, що передбачає поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, участь у системі колективної безпеки та інтеграцію до політичних, економічних і оборонних структур Європи, що підвищує міжнародну стійкість.

Таким чином, національна безпека виступає не лише як абстрактна концепція, а як цінність, що проявляється через реалізацію національних інтересів та досягнення стратегічних цілей держави. Важливо усвідомлювати, що ефективне забезпечення національної безпеки передбачає системний підхід і детальне вивчення її різних аспектів, оскільки безпека охоплює численні сфери життєдіяльності суспільства та держави, включно з політичною, економічною, соціальною, культурною та оборонною. Це означає, що органи державної влади повинні не лише формулювати загальні принципи безпеки, а й розробляти конкретні, комплексні заходи, спрямовані на захист національних інтересів у кожній із цих сфер.

Ставлення українців до проблеми забезпечення національної безпеки відображає як громадську думку, так і експертні оцінки, що відображено у численних соціологічних дослідженнях. Зокрема, результати опитування соціологічної служби Центру Разумкова, проведеного за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року, вказують на те, що понад половина респондентів (56 %) віддають пріоритет безпеці країни. Це свідчить про високий рівень усвідомлення населенням актуальності захисту державних інтересів та готовності підтримувати відповідні заходи. Питання інтеграції України до міжнародних безпекових структур також посідає важливе місце у свідомості громадян: за даними опитування, проведеного з 13 по 21 грудня 2022 року Фондом «Демократичні ініціативи» у співпраці з Центром Разумкова та «Європейською правдою», 48,9 % опитаних вважають, що членство в НАТО у перспективі забезпечить надійні гарантії безпеки для України. Водночас

близько 10 % респондентів схиляються до варіанту стратегічної оборонної співпраці з кількома союзниками без участі США, тоді як 6,7 % підтримують угоду з США, а 8,5 % виступають за нейтральний або позаблоковий статус з міжнародними гарантіями безпеки [40]. Така статистика свідчить про різноманіття поглядів українського суспільства на оптимальні механізми забезпечення безпеки держави та демонструє значну увагу громадян до вибору стратегічних напрямів державної політики у сфері оборони та міжнародної співпраці.

Згідно з результатами експертного опитування, проведеного з 26 лютого по 15 березня 2023 року соціологічною службою Центру Разумкова в рамках проєкту Програми MATRA за фінансування Посольства Королівства Нідерландів в Україні, було охоплено 40 фахівців із різних сфер – від наукових установ і вищих навчальних закладів до Міністерства закордонних справ, Офісу Президента та обласних військових адміністрацій. Виявлено, що більшість експертів (90 %) оцінюють зовнішню політику України в умовах війни позитивно, що свідчить про високу довіру до державних стратегій у міжнародній сфері. Аналіз окремих напрямів показав, що найбільшу ефективність експерти приписують політиці щодо зміцнення міжнародних відносин і співпраці з організаціями світу – 95 % вважають її успішною. Високі оцінки отримали також заходи з підвищення іміджу України та її авторитету на міжнародній арені (92,5 %), просування українських ініціатив у глобальних майданчиках (90 %) та інтеграційна політика щодо Європейського Союзу (87,5 %). Крім цього, 77,5 % респондентів відзначили ефективність зусиль України з інтеграції до НАТО, а 72,5 % – заходів із захисту прав українців за кордоном [44]. Отримані результати свідчать про системність та комплексність зовнішньополітичної діяльності держави, яка водночас підсилює національну безпеку через посилення міжнародної підтримки та зміцнення стратегічних союзів.

Н. Гедікова підкреслює, що державна політика України у сфері національної безпеки формується на основі чітко визначених пріоритетів, які

відповідають національним інтересам і потребам суспільства. Вона забезпечується системою організованих заходів та необхідними ресурсами для ефективного протистояння сучасним глобалізаційним викликам та загрозам. При цьому Україна, як суб'єкт міжнародного права, вибудовує свою політику на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини та громадянина, пріоритету мирних та договірних засобів вирішення конфліктів, поваги до державного суверенітету та територіальної цілісності інших незалежних держав, а також суворого дотримання міжнародних зобов'язань і підтримки миру. У такому підході проявляється комплексний і системний характер національної безпеки, який передбачає не лише оборонний і захисний аспекти, а й дотримання міжнародних стандартів правопорядку та етичних норм у зовнішньополітичній діяльності [17, с. 50].

Сучасна держава здійснює багатогранну систему безпекових функцій, які охоплюють різні сфери суспільного життя та забезпечують стабільність як внутрішніх, так і зовнішніх процесів. Зовнішня функція полягає у підтримці та розвитку відносин з іншими суб'єктами міжнародного права, що дозволяє зміцнювати міжнародний авторитет держави та гарантувати її безпеку у глобальному контексті. Внутрішня функція спрямована на забезпечення стабільності та безпеки всередині країни, охоплюючи захист прав громадян, підтримку правопорядку та ефективну роботу органів влади. Економіко-організаційна функція реалізується через формування та впровадження державної економічної політики, що забезпечує стійкий розвиток економіки та фінансову стабільність. Соціальна функція передбачає створення мінімальних умов для існування населення, захист соціально незахищених верств та забезпечення базових потреб громадян. Культурна функція спрямована на доступність культурних благ і розвиток національної ідентичності, а освітня функція забезпечує рівні можливості для здобуття освіти та підвищення кваліфікації громадян. Функція охорони здоров'я полягає у забезпеченні необхідної кількості медичних закладів та послуг для підтримання фізичного і психічного здоров'я населення, тоді як

природоохоронна функція спрямована на збереження екологічного балансу, запобігання деградації навколишнього середовища та підтримання його існуючого стану. У комплексі ці функції формують систему, яка забезпечує безпеку, добробут і сталий розвиток держави та суспільства в цілому.

Державна політика у сфері національної безпеки передбачає створення ефективної нормативно-правової бази та вдосконалення організаційної структури системи безпеки, стратегічне планування заходів для запобігання та протидії загрозам, постійний моніторинг і оцінку процесів у різних сферах, здатних впливати на національні інтереси, а також врегулювання конфліктів і контроль результативності дій. Методи управління обираються з огляду на характер і масштаби загроз, що дозволяє своєчасно реагувати на ризики та забезпечувати стабільність держави.

На думку Т. Підлісної, державна політика у сфері національної безпеки є багаторівневим і комплексним механізмом, який об’єднує різноманітні стратегії, програми, нормативно-правові акти та конкретні практичні заходи, спрямовані на всебічний захист національних інтересів. Вона включає не лише підтримку територіальної цілісності та незалежності держави, а й забезпечення ефективного функціонування всіх державних структур, що відповідають за управління, оборону, економічну стабільність і соціальну гармонію. Особливу увагу політика приділяє запобіганню загрозам різного рівня – як зовнішнім, що виникають у міжнародному середовищі та загрожують суверенітету, так і внутрішнім, які можуть дестабілізувати суспільство, порушити правопорядок або вплинути на соціально-економічний розвиток. У такому підході поєднуються превентивні, захисні та регуляторні заходи, що дозволяють своєчасно виявляти ризики, оцінювати їхні наслідки та застосовувати адекватні методи реагування, забезпечуючи стійкість держави і безпеку громадян [39, с. 75].

В умовах триваючої збройної агресії проти України та після здобуття перемоги особливо гостро постає необхідність розробки нової стратегії національної безпеки або створення комплексної великої стратегії держави.

Така стратегія має враховувати сучасні геополітичні виклики, трансформацію міжнародного середовища, технологічні та економічні ризики, а також забезпечувати ефективний захист державного суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян. Водночас розробка стратегії передбачає визначення пріоритетних напрямів розвитку безпекових інститутів, удосконалення оборонних спроможностей та адаптацію законодавчої бази до нових загроз, що створює підґрунтя для довгострокового зміцнення національної стабільності та забезпечення стійкого розвитку України.

О. Турченко зазначає, що стратегія національної безпеки виступає ключовим інструментом реалізації національних інтересів, визначення пріоритетів безпеки та координації дій у різних сферах життєдіяльності держави. Вона забезпечує не лише стабільність і стійкість державних систем, а й створює підґрунтя для розробки та впровадження інших стратегічних документів, що дозволяє формувати комплексний підхід до забезпечення національної безпеки. За допомогою цієї стратегії досягається ефективне поєднання превентивних, захисних і регуляторних заходів, що гарантує не лише захист державних інтересів, а й сприяє сталому розвитку, зміцненню державного потенціалу та підвищенню здатності суспільства адаптуватися до сучасних викликів [59, с. 9].

Американський професор Джефрі Фрідман, як прихильник так званих прогресистів і концепції великої стратегії, виділяє чотири ключові компоненти, які формують основу великої стратегії держави. Перший – військовий компонент, що передбачає наявність військового потенціалу, здатного нейтралізувати загрози національним інтересам. Другий – геополітичний компонент, який охоплює систему союзів, домовленостей і альянсів, що дозволяють стримувати потенційних конкурентів і перешкоджають реалізації їх агресивних намірів. Третій – економічний компонент, що формується через глобальні системи вільної торгівлі та міжнародних фінансів, здатні зміцнювати економічну стійкість і вплив

держави. Четвертий – ціннісний або ідеологічний компонент, який визначає світовий порядок на основі усталених цінностей та принципів. На думку дослідника, концепція великої стратегії глибокого залучення США демонструє, що поєднання військової потужності, безпекових зобов'язань, активної участі в міжнародних організаціях та економічних мережах дозволяє ефективно контролювати міждержавну конкуренцію та інтегрувати інші країни в систему співпраці, яка відповідає стратегічним інтересам США [64].

У свою чергу, К. Муравйов наголошує, що державна політика України у сфері національної безпеки реалізується через низку взаємопов'язаних напрямів, кожен із яких спрямований на забезпечення стійкості та розвитку держави. До ключових пріоритетів належить гарантування вільного розвитку людини та захист її прав, створення умов для воєнної безпеки та підтримка громадської безпеки з ефективним цивільним захистом. Велику роль відіграє розвиток оборонно-промислового комплексу, економічної та енергетичної безпеки, а також забезпечення екологічної стійкості і адаптації до кліматичних змін. Окрему увагу приділено біологічній безпеці, інформаційній та кібербезпеці, зміцненню зовнішньополітичного потенціалу, вдосконаленню системи державної безпеки та охорони кордонів. Крім того, державна політика охоплює забезпечення продовольчої безпеки та розвиток національної розвідувальної програми, що дозволяє комплексно оцінювати ризики, передбачати загрози і застосовувати ефективні заходи для захисту національних інтересів у різних сферах життєдіяльності [32, с. 295].

Таким чином, державна політика у сфері національної безпеки України є багаторівневою системою, яка охоплює нормативно-правові, організаційні, соціальні, економічні та оборонні аспекти. Вона спрямована на захист національних інтересів, територіальної цілісності та прав громадян, запобігання загрозам внутрішнього і зовнішнього характеру, а також забезпечення стабільності та сталого розвитку держави. Політика включає стратегічне планування, моніторинг ризиків, врегулювання конфліктів і

розвиток ключових сфер безпеки, що дозволяє підвищувати обороноздатність і зміцнювати довіру суспільства до державних інститутів.

2.2. Механізм здійснення державної політики забезпечення національної безпеки

Організаційні засади державної політики у сфері безпеки охоплюють сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують її формування та реалізацію на практиці. Вони включають систему суб'єктів, відповідальних за вироблення, впровадження та забезпечення безпекової політики, а також інституційну основу їхньої взаємодії у вигляді органів державної влади, установ і організацій. Важливе місце займає механізм контролю за реалізацією цієї політики, який дозволяє оцінювати її ефективність і своєчасно коригувати управлінські рішення. Не менш значущим є міжнародне співробітництво, що сприяє узгодженню підходів до забезпечення безпеки та впровадженню відповідних стандартів. Водночас на функціонування цієї системи впливають норми моралі, етики та інші соціальні регулятори, які визначають поведінку суб'єктів і загальний рівень ефективності державної політики у сфері безпеки [26, с. 81].

На думку В. Стебловського, адміністративно-правовий механізм регулювання безпекового середовища в Україні слід розуміти як інтегровану та внутрішньо узгоджену систему правових і організаційних засобів, у межах якої кожен елемент виконує специфічне призначення у процесі гарантування національної безпеки, причому його стратегічна спрямованість полягає не лише у протидії актуальним загрозам, а й у забезпеченні здатності держави до гнучкого реагування на виклики, що постійно змінюються, одночасно створюючи передумови для повноцінної реалізації прав і свобод людини та підтримання безперервності діяльності державного апарату навіть в умовах підвищеної безпекової нестабільності, зокрема під час воєнного стану [52, с. 222].

До структури адміністративно-правового механізму регулювання безпекового середовища в Україні доцільно віднести взаємопов’язані елементи, кожен із яких формує окремий вимір його функціонування, зокрема нормативно-правову складову, що створює правову основу через систему законів і підзаконних актів, визначаючи повноваження суб’єктів і процедури ухвалення рішень; інституційну складову, яка охоплює сукупність органів державної влади та безпекових структур, діяльність яких залежить від чіткої координації й розмежування компетенцій; функціональну складову, спрямовану на практичну реалізацію заходів із виявлення, попередження та нейтралізації загроз; інформаційно-аналітичну, що забезпечує збір, обробку та оцінку даних для прогнозування безпекових процесів і підтримки управлінських рішень; ресурсну складову, яка передбачає належне фінансове, кадрове й матеріально-технічне забезпечення сектору безпеки та його інноваційний розвиток; контрольно-наглядову, покликану гарантувати законність, підзвітність і ефективність діяльності відповідних органів із запобіганням зловживанням; а також міжнародно-партнерську складову, що відображає інтеграцію України у глобальні та регіональні безпекові системи через співпрацю з міжнародними організаціями та союзниками.

Ключовим елементом механізму державної політики у сфері національної безпеки виступає саме інституційна складова, оскільки вона забезпечує практичну реалізацію визначених цілей і завдань через систему уповноважених органів державної влади, на які покладено функції формування, координації та виконання безпекової політики, при цьому ефективність усього механізму безпосередньо залежить від узгодженості їх діяльності, чіткого розмежування компетенцій, належного рівня взаємодії між відомствами та здатності оперативно реагувати на сучасні виклики і загрози національним інтересам держави.

На думку О. Сокуренка, поняття суб’єкта забезпечення національної безпеки фактично збігається із ширшою категорією суб’єкта національної

безпеки, а вся їх сукупність, залежно від обсягу та характеру компетенції, поділяється на три основні групи із конкретним переліком органів, зокрема до суб'єктів загальної компетенції належать Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, Рада національної безпеки і оборони України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, до суб'єктів галузевої компетенції віднесено галузеві міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, Збройні Сили України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, а до органів міжгалузевої компетенції – Генеральну прокуратуру України, правоохоронні органи та спеціалізовані державні органи з правоохоронними функціями, що в сукупності забезпечують комплексне функціонування системи національної безпеки держави [51, с. 476].

Р. Труба підкреслює, що сучасне розуміння національної безпеки ґрунтується на ідеї її забезпечення як спільної діяльності держави, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, у зв'язку з чим найбільш доцільним підходом до класифікації відповідних суб'єктів є їх розподіл за юридичною природою та обсягом повноважень, що дозволяє комплексно охопити все коло учасників безпекової діяльності, при цьому до першої групи належать державні органи, які мають владні повноваження та забезпечують нормативне, організаційне й практичне функціонування системи національної безпеки, до другої – органи місцевого самоврядування, що реалізують безпекову політику на локальному рівні та взаємодіють із державними структурами, а до третьої – суб'єкти громадянського суспільства, які через громадські ініціативи, контроль і соціальні проєкти впливають на стан безпеки, водночас окремо відзначається роль суб'єктів міжнародного права, зокрема міжнародних організацій, вплив яких проявляється через механізми міжнародної співпраці та виконання Україною відповідних зобов'язань [58, с. 279].

У Таблиці 2.1 надано загальну характеристику інституційного забезпечення національної безпеки України.

Таблиця 2.1.

Суб'єкти забезпечення національної безпеки

Суб'єкт	***Компетенція***	***Повноваження***	***Роль у національній безпеці***
Президент України	Керівництво всіма напрямами національної безпеки	Прийняття стратегічних рішень у сфері безпеки, видача указів, очолювання (РНБО), затвердження ключових планів оборони	Визначає пріоритети державної політики безпеки, координує діяльність силових та виконавчих органів, ухвалює рішення у кризових ситуаціях, забезпечує захист суверенітету та територіальної цілісності
Верховна Рада України	Законодавче регулювання всіх аспектів національної безпеки	Прийняття законів, пов'язаних із обороною, безпекою, надзвичайним станом та державним бюджетом; затвердження міжнародних договорів у сфері безпеки	Встановлює правові рамки для діяльності органів безпеки, контролює реалізацію безпекової політики, забезпечує правову стабільність держави
Кабінет Міністрів України	Виконавче управління системою національної безпеки	Координація діяльності міністерств та центральних органів виконавчої влади; видання постанов і розпоряджень, організація реалізації державної політики безпеки	Забезпечує реалізацію політики безпеки на практиці, координує міжвідомчу взаємодію, організовує підготовку та мобілізацію ресурсів у кризових ситуаціях
Рада національної безпеки і оборони України	Стратегічне планування та координація безпеки	Розробка стратегій національної безпеки, визначення загроз, координація силових структур, ухвалення планів реагування	Планує і контролює реалізацію державної безпекової політики, забезпечує інтеграцію інформації та ресурсів між органами влади, ухвалює оперативні рішення у надзвичайних ситуаціях
Галузеві міністерства	Керівництво окремими напрямами забезпечення безпеки	Розробка політики у сфері оборони, енергетики, фінансів та інших галузей; контроль виконання планів безпеки у відповідній сфері; організація ресурсів	Забезпечують спеціалізовану підтримку безпеки у своїй сфері, реалізують програмні заходи та оперативні завдання, координують роботу підвідомчих структур
Збройні Сили України	Оборона та захист держави	Виконання бойових завдань, мобілізація, участь у навчаннях та операціях, охорона стратегічних об'єктів	Забезпечують оборону країни, захист суверенітету та територіальної цілісності, готовність до надзвичайних ситуацій та воєнних дій
Державна	Контроль	Охорона кордону,	Забезпечує безпеку на

прикордонна служба України	державного кордону	пропускний режим, запобігання незаконній міграції та контрабанді	кордоні, протидіє загрозам транскордонного характеру, контролює переміщення осіб і вантажів
Місцеві державні (військові) адміністрації	Виконання державних програм безпеки на регіональному рівні	Організація місцевих служб безпеки, координація дій із центральними органами, виконання указів та постанов уряду	Забезпечують реалізацію державних програм безпеки на місцевому рівні, контролюють ситуацію у регіоні, координують підготовку та реагування на загрози
Органи місцевого самоврядування	Локальне управління безпекою	Розробка і впровадження місцевих програм безпеки, співпраця з державними органами, контроль за виконанням місцевих заходів	Сприяють реалізації безпекових програм, здійснюють превентивні заходи на місцевому рівні, беруть участь у підготовці населення до кризових ситуацій

Джерело: сформовано автором на підставі [51].

Так, Президент України як одноособовий орган державної влади має широкий спектр повноважень, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони держави. Нормативно-правовий аналіз свідчить, що серед усіх суб'єктів, залучених до безпекового сектору, саме Президент займає провідну позицію, очолюючи ієрархію органів влади, що відповідають за національну безпеку. Таким чином, інститут президентства виступає ключовим суб'єктом забезпечення обороноздатності та стабільності держави, координуючи діяльність усіх органів влади та силових структур і визначаючи стратегічні пріоритети у сфері безпеки [41, с. 29].

Варто наголосити, що статті 17, 102 та 104 Конституції України підкреслюють особливу роль Президента у сфері національної безпеки та оборони держави. Згідно зі ст. 17, захист суверенітету та територіальної цілісності є головними функціями держави і справою всього українського народу, а органи державної влади, у межах своєї компетенції, сприяють забезпеченню національної безпеки під координацією Президента, що гарантує їх ефективну взаємодію. Стаття 104 закріплює обов'язок глави держави захищати суверенітет і незалежність України, а ст. 102 визначає Президента як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності,

додержання Конституції, прав і свобод людини та громадянина, а також стратегічного курсу держави щодо набуття повноправного членства в ЄС та НАТО [1].

Передусім до повноважень Президента України належить забезпечення національної безпеки та державної незалежності, виконання функцій Верховного головнокомандувача Збройних сил України та очолювання Ради національної безпеки і оборони, затвердження Стратегії національної безпеки, Стратегії воєнної безпеки, а також інших доктрин і концепцій у сфері безпеки та оборони; окрім того, Президент реалізує право законодавчої ініціативи щодо питань національної безпеки і оборони та здійснює інші визначені Конституцією та законами України повноваження, що спрямовані на координацію діяльності органів державної влади та забезпечення комплексного захисту національних інтересів держави [29, с. 42].

Кабінет Міністрів України виконує функції координації та контролю за реалізацією завдань у сфері воєнної безпеки, забезпечуючи виконання визначених у Стратегії пріоритетів державної політики у воєнній сфері, обороні та військовому будівництві. У межах своїх повноважень уряд спрямовує діяльність на розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони, що включає координацію заходів щодо формування та впровадження державної політики у зазначених сферах. Особливу увагу приділено забезпеченню демократичного цивільного контролю за діяльністю органів оборонного управління, що передбачає залучення інших державних органів до процесу управління та моніторингу ефективності військово-оборонних інституцій.

Міністерство оборони України, за словами Є. Кобко, виступає ключовим суб’єктом державної політики у сфері національної безпеки, відповідальним за розробку та реалізацію державних стратегій у воєнній сфері, обороні та військовому будівництві як у мирний час, так і в періоди особливого стану. Воно організовує заходи з оборонного планування,

визначає напрями воєнної, кадрової та військово-технічної політики, а також координує роботу державних органів та місцевого самоврядування щодо підготовки країни до оборони. Міністерство виконує роль координатора для низки органів державної політики у сфері національної безпеки, не охоплюючи при цьому всі суб'єкти, що свідчить про його стратегічну, але часткову управлінську функцію. До основних завдань міністерства належить керівництво військово-політичною та адміністративною діяльністю Збройних Сил України, реалізація політики у сфері оборони з урахуванням контролю за повітряним простором та захистом суверенітету, а також координація Держспецтрансслужби для забезпечення безперебійного функціонування транспортної інфраструктури в мирний час і під час особливих обставин, що забезпечує комплексне управління оборонним потенціалом держави [24, с. 32−33].

Рада національної безпеки і оборони України, діючи при Президентові, забезпечує координацію та здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, що підкреслює її центральну роль у забезпеченні обороноздатності держави. Головою РНБО є Президент України, який визначає персональний склад ради, до якого за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони, Голова Служби безпеки, Міністри внутрішніх справ та закордонних справ, а також у засіданнях ради може брати участь Голова Верховної Ради, що забезпечує широке представництво ключових органів влади у процесі прийняття рішень щодо національної безпеки [35, с. 167].

В. Денісенко підкреслює, що компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України чітко визначені законом, що надає цьому органу особливий статус у системі державного управління. РНБО не обмежується виключно координаційною діяльністю у сфері національної безпеки та оборони, а виконує комплекс завдань, спрямованих на забезпечення стабільності держави у будь-яких умовах. Зокрема, вона аналізує та розглядає пропозиції щодо застосування спеціальних економічних або

обмежувальних заходів у періоди особливого значення, під час кризових ситуацій, воєнного або надзвичайного стану, а також у разі виникнення загроз національній безпеці. Крім того, РНБО формує та подає Президенту України пропозиції щодо реалізації основних засад зовнішньої та внутрішньої політики у сфері національної безпеки та оборони, сприяючи комплексному підходу до управління державними процесами. Однією з ключових функцій Ради є координація діяльності органів виконавчої влади, а також здійснення контролю за їхньою роботою як у мирний час, так і під час воєнного чи надзвичайного стану [21, с. 833].

Міністерство внутрішніх справ України відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, виконуючи комплекс функцій, спрямованих на захист громадян та інтересів держави. Основними завданнями МВС є охорона прав і свобод людини, забезпечення законності та протидія злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на території держави. Крім того, міністерство відповідає за охорону державного кордону та захист суверенних прав України у її виключній економічній зоні, включно з морською сферою. До компетенції МВС також належить організація цивільного захисту, заходи з охорони населення і територій від надзвичайних ситуацій, попередження їх виникнення та ліквідація наслідків надзвичайних подій, що робить його одним із головних інструментів держави у забезпеченні безпеки та стабільності в усіх сферах суспільного життя.

Національна поліція України, за визначенням С. Брателя, також виступає важливим суб’єктом національної безпеки, оскільки її діяльність безпосередньо спрямована на запобігання та протидію загрозам у різних сферах суспільного життя. До основних повноважень поліції належить забезпечення публічної безпеки і порядку у громадських місцях, таких як вулиці, площі, парки, сквери, стадіони, вокзали, аеропорти та морські і річкові порти. Крім того, поліція здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил щодо зберігання та використання зброї, боєприпасів, вибухових матеріалів та спеціальних

засобів індивідуального захисту, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ. Вона також відповідає за контроль за виконанням вимог радіаційної безпеки у визначених зонах радіоактивного забруднення та надає сприяння у забезпеченні правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також зон надзвичайних екологічних ситуацій на всій території України або в окремих регіонах у разі їх оголошення, що підкреслює комплексний характер її функцій у сфері національної безпеки [14, с. 269].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) виступає ключовим органом виконавчої влади, який координує і реалізує державну політику у сфері цивільного захисту та безпеки населення. Її діяльність регулюється Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і охоплює широкий спектр завдань, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій, ліквідацію їх наслідків, рятувальні операції, гасіння пожеж, забезпечення пожежної та техногенної безпеки, організацію аварійно-рятувальних служб, а також здійснення гідрометеорологічної діяльності. До основних завдань ДСНС належить реалізація державної політики у зазначених сферах, контроль за дотриманням законодавства у сфері цивільного захисту та безпеки, внесення пропозицій Міністру внутрішніх справ щодо удосконалення політики держави у цих напрямках, а також реалізація заходів у сфері волонтерської діяльності в межах наданих законом повноважень.

Служба безпеки України (СБУ), як підкреслює В. Степановський, є ключовим елементом сектору безпеки та оборони, відповідальним за реалізацію державної та національної безпеки. Основне завдання СБУ полягає у забезпеченні внутрішньої стабільності та захисті громадян від загроз, що включає профілактику та припинення діяльності терористичних організацій, злочинних угруповань та інших небезпечних структур. Використовуючи спеціальні оперативні заходи, служба попереджує злочинні дії та сприяє підтриманню правопорядку на території України. Окрім внутрішньої діяльності, СБУ виконує важливі функції з охорони

національних інтересів за кордоном, співпрацюючи з контррозвідувальними та правоохоронними органами інших держав у питаннях боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та забезпеченням інформаційної безпеки, що підкреслює її багатогранну роль у підтриманні стабільності й безпеки держави на національному та міжнародному рівнях [53, с. 717].

Слід звернути увагу і на те, що органи місцевого самоврядування виступають важливими суб'єктами національної безпеки, оскільки вони виконують управлінські функції безпосередньо на рівні територіальних громад. Їхня діяльність спрямована на попередження загроз громадському порядку, підтримання стабільності, управління комунальними ресурсами та захист прав громадян. Завдяки своїм повноваженням органи місцевого самоврядування реалізують заходи цивільного контролю і взаємодіють із органами державної влади, що дозволяє забезпечувати правопорядок та стійкість на місцевому рівні. Такий тісний зв'язок із національними інтересами робить їхню роботу невід'ємною складовою системи забезпечення безпеки держави.

А. Шестернін вказує, що загальні повноваження органів місцевого самоврядування охоплюють управління комунальною власністю та інфраструктурою, затвердження програм соціально-економічного розвитку, формування місцевих бюджетів із контролем за їх виконанням, забезпечення громадського порядку, а також запобігання та ліквідацію надзвичайних ситуацій, що дозволяє їм ефективно організовувати життя територіальної громади. Водночас особлива компетенція цих органів як суб'єктів національної безпеки передбачає здійснення цивільного контролю, проведення мобілізаційних заходів, захист критично важливої інфраструктури, співпрацю з правоохоронними органами, реалізацію заходів у разі надзвичайних ситуацій та воєнного стану, а також забезпечення інформаційної безпеки, що підкреслює їхню ключову роль у підтриманні стабільності та захисті національних інтересів на місцевому рівні [62, с. 87].

На думку В. Орленка, громадянське суспільство займає особливе місце у формуванні національної безпеки, оскільки воно виступає активним суб'єктом, здатним впливати на стабільність і розвиток держави через участь у суспільному та політичному житті. Громадянські об'єднання, неурядові організації та ініціативні групи сприяють формуванню громадської думки, контролюють дотримання прав і свобод, поширюють інформацію про потенційні загрози та координують волонтерську допомогу у критичних ситуаціях. Завдяки такій активності суспільство не лише підсилює ефективність державних органів безпеки, але й створює механізми самозахисту та взаємодопомоги на місцевому рівні, формуючи прозору, відповідальну й стійку систему національної безпеки [36, с. 60].

Таким чином, механізм здійснення державної політики у сфері національної безпеки забезпечує координацію діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства для захисту прав громадян, підтримання стабільності, протидії загрозам та забезпечення безпеки держави. Він охоплює систему взаємодіючих інституцій і заходів, що спрямовані на попередження надзвичайних ситуацій, охорону громадського порядку, захист національних інтересів та інформаційну безпеку, формуючи єдиний комплексний підхід до реалізації політики національної безпеки.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний цивілізаційний розвиток супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками, що зумовлені поєднанням об'єктивних і суб'єктивних факторів. До негативних ефектів належать дезорієнтація суспільства, економічне виснаження одних країн і одночасне збагачення інших, а також поява нових загроз, ризиків і викликів для людства. Джерелами таких загроз можуть бути як державні, так і недержавні або нетрадиційні актори, а також різноманітні процеси й явища у політичній, безпековій, правовій, воєнній, соціальній, науково-технічній, кібернетичній, економічній, екологічній, культурній та інформаційній сферах, що формує комплексну систему потенційних викликів для національної та глобальної безпеки.

Згідно з даними Центру внутрішньополітичних досліджень НІСД, внутрішні загрози національній безпеці України в останні роки демонструють тенденцію до зростання. Так, індекс внутрішньополітичних загроз станом на 2025 рік досяг рівня 3,3, тоді як у 2024 та 2023 роках він становив 2,96 та 2,87 відповідно, що свідчить про негативну динаміку, особливо у сфері суспільних процесів та соціально-економічного розвитку. Найвищий дестабілізаційний потенціал мають падіння довіри громадян до політичного керівництва, неприйняття частиною населення результатів війни та радикалізація антимобілізаційних настроїв. Крім того, експерти відзначають вплив зовнішніх факторів, зокрема діяльності рф, спрямованої на дестабілізацію внутрішньої ситуації та послаблення стійкості держави [10, с. 25-26]. Загалом статистичні дані підтверджують, що зростання внутрішніх загроз у політичній, соціальній та економічній сферах є одним із ключових викликів для забезпечення національної безпеки України.

Ключовою передумовою для розв’язання проблем у сфері національної безпеки України є врегулювання російсько-українського конфлікту, що передбачає пріоритет національних інтересів держави та умови, визначені українським суверенітетом, а також відновлення територіальної цілісності країни. Основним завданням у цьому контексті виступає поступове подолання внутрішньосистемних кризових явищ та ефективне вирішення багатьох соціально-політичних і економічних проблем. Серед ключових напрямів дій слід відзначити забезпечення ефективної взаємодії органів публічної влади з громадянським суспільством, проведення комплексних реформ, спрямованих на зміцнення політичної стабільності та підвищення ефективності державного управління, а також трансформацію економіки через впровадження сучасних технологій, інновацій, залучення інвестицій і розвиток національного ринку та капіталу. Не менш важливим є забезпечення фінансової стабільності, що включає зниження рівня інфляції, стабілізацію національної валюти та погашення державного зовнішнього боргу, що створює підґрунтя для стійкого розвитку держави та зміцнення її національної безпеки.

І. Івасюк зазначає, що аналіз зарубіжних концепцій національної безпеки демонструє кілька напрямів, які можуть бути корисними для вдосконалення системи безпеки України. По-перше, у світі зростає увага до внутрішніх викликів, зокрема до екологічних питань та запобігання й реагування на наслідки техногенних і природних катастроф глобального масштабу, що свідчить про необхідність посилення відповідних механізмів у нашій державі. По-друге, сучасна практика провідних країн показує важливість зміцнення оборонного потенціалу як ефективного інструменту захисту національних інтересів, що є актуальним для України в умовах зростання зовнішніх загроз та необхідності підвищення обороноздатності [22, с. 79].

На думку О. Ромціва, ключовими пріоритетами для досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони та військового

будівництва є запровадження об’єднаного керівництва, яке забезпечує координацію підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України, що дозволяє підвищити ефективність управління та взаємодії між різними складовими сил оборони. Одночасно пріоритетом є розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління, що відповідальні за координацію дій оборонних структур, що сприяє зміцненню організаційної бази оборонного потенціалу держави. Не менш важливим є нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони та інших складових сил оборони, що забезпечує їх здатність виконувати покладені завдання в умовах сучасних викликів та загроз, створюючи надійний фундамент для захисту національної безпеки [46, с. 239].

В. Лобко визначає ключові напрями вдосконалення системи національної безпеки через формування цілісної нормативно-правової основи її функціонування, що передбачає розробку та впровадження комплексного пакета нормативно-правових актів, які регулюють діяльність усіх суб’єктів у цій сфері та забезпечують узгодженість їхніх дій із стратегічними цілями держави. Така робота включає створення концептуально-стратегічних та програмних документів, прийняття законів і підзаконних актів, які дозволяють попереджати загрози, відновлювати безпеку та встановлювати чіткі стандарти для реалізації стратегічних цілей, а також формують організаційну основу функціонування системи національної безпеки. Особлива увага приділяється постійному науково обґрунтованому моніторингу нормативно-правової бази для забезпечення її відповідності Конституції України, міжнародно-правовим зобов’язанням та реальному стану безпеки, адже законодавство має залишатися стабільним, але водночас достатньо гнучким для запобігання ризикам і реагування на них. Удосконалення нормативно-правової основи передбачає оновлення чинних актів, врахування наукових позицій вітчизняних і закордонних експертів, забезпечення відповідності законодавства потребам національної безпеки та

розмежування правових статусів суб'єктів з урахуванням їх компетенцій [28, с. 74].

У свою чергу, К. Примаков підкреслює, що основою ефективної державної політики у сфері національної безпеки України є розробка системної, узгодженої та обґрунтованої стратегії, яка враховує принципи права та норми законодавства. Це передбачає проведення глибокого аналізу існуючих і потенційних загроз, стратегічне визначення пріоритетів безпеки та моделювання ключових напрямів її захисту, а також створення концепції національної безпеки, що визначає мету, завдання, права і обов'язки суб'єктів, а також шляхи вдосконалення адміністративно-правового режиму у відповідь на безпекові виклики. Реалізація політики на практиці включає перетворення цілей і завдань концепції та стратегії у конкретні заходи, що охоплюють розробку планів дій, формування фінансової, кадрової, матеріально-технічної та інформаційної бази, а також забезпечення механізму моніторингу для адаптації до актуальних та потенційних загроз. Важливою складовою є систематична контрольно-наглядова діяльність, яка дозволяє оцінювати ефективність режиму національної безпеки, отримувати інформацію від науковців, експертів та міжнародних організацій, визначати методи підсилення безпеки та коригувати політику у відповідності до нових викликів. Крім того, автор наголошує на необхідності обґрунтування політики, її взаємозв'язку з іншими національними інтересами та активній участі громадянського суспільства, а також на чіткому визначенні напрямів, форм і засобів захисту публічних інтересів, включаючи територіальну цілісність, економічне зростання та сталий розвиток, із встановленням відповідальності суб'єктів як на національному, так і на міжнародному рівнях [43, с. 45].

Варто підкреслити, що створення та забезпечення ефективної системи публічного адміністрування у сфері національної безпеки є також пріоритетним напрямом. Одним із ключових завдань є моделювання оптимальної системи управління, що включає розробку планів

удосконалення адміністрування, оптимізацію управлінських процесів та забезпечення своєчасного реагування на загрози. Не менш важливим є ефективний розподіл ресурсів, спрямованих на підтримку національної безпеки, а також формування і постійне вдосконалення суб'єктів і систем забезпечення безпеки та оборони, визначення напрямів, форм і засобів їх діяльності. Значну роль відіграє створення міжвідомчих координаційних механізмів, які сприяють розвитку співпраці органів публічної служби з громадянським суспільством, моделюванню взаємодій та протоколів для підвищення координаційних навичок персоналу, що забезпечує демократизацію процесів у сфері безпеки. Важливою складовою є впровадження інновацій та технологічної інтеграції, зокрема інвестування в сучасні технології для збору та обробки розвідувальних даних, забезпечення безпечної комунікації, зміцнення кібербезпеки держави та інтеграція штучного інтелекту у процеси прийняття рішень з урахуванням прав і свобод громадян. Крім того, необхідною є організація ефективної кадрової політики у колективах суб'єктів національної безпеки, що забезпечує належну підготовку та компетентність персоналу для виконання завдань у сфері державної безпеки.

Також, О. Боднарчук визначає ключові напрями публічного адміністрування у сфері національної безпеки, зосереджуючи увагу на створенні ефективної системи ухвалення рішень, що забезпечує своєчасність і обґрунтованість дій усіх суб'єктів, залучених до процесів забезпечення безпеки, а також передбачає оптимальний розподіл, зберігання та використання ресурсів відповідно до стратегічних цілей держави. Не менш важливим є формування дієвих систем координації та взаємодії між різними суб'єктами, що дозволяє підвищити загальну спроможність та ефективність їх дій у сфері національної безпеки та створює умови для злагодженої реалізації державної політики. Крім того, дослідник наголошує на необхідності розвитку культурного й ідейного підґрунтя публічного адміністрування, яке сприяє формуванню відповідального підходу до

забезпечення безпеки, посиленню професійної компетентності працівників та підтриманню системних принципів у діяльності суб'єктів, що відповідають за захист національних інтересів [42, с. 90].

Комплекс заходів у сфері національної безпеки потребує вдосконалення за кількома напрямами, що забезпечують підвищення ефективності державної політики та здатності держави протистояти сучасним загрозам. Політичне вдосконалення полягає у гармонізації стратегічної політики з цілями та завданнями безпеки та забезпеченні її адаптивності для швидкого реагування на реальні й потенційні ризики. Економічне вдосконалення передбачає мобілізацію ресурсів і стабільне фінансування ключових програм, що гарантує матеріальну основу для підтримки безпеки. Соціальне вдосконалення спрямоване на підвищення обізнаності громадськості щодо актуальних питань національної безпеки та зміцнення соціальної згуртованості, що забезпечує колективну відданість державним інтересам. У свою чергу В. Горулько вказує, що науково-технічне вдосконалення полягає у впровадженні інноваційних рішень і зміцненні кібербезпеки для протидії сучасним загрозам та ефективного захисту критично важливих об'єктів і інформаційних ресурсів [19, с. 368]. Військове вдосконалення передбачає підвищення обороноздатності та інтеграцію сучасних технологій у військову сферу, що підсилює спроможності Збройних Сил та сил територіальної оборони.

Серед ключових напрямів вдосконалення системи національної безпеки особливе місце займає попередження та своєчасне реагування на потенційні й реальні ризики. До таких заходів належить запровадження профілактичних механізмів і превентивних програм, що зменшують ймовірність виникнення загроз і ризиків для держави. Важливим є раннє виявлення потенційних і реальних загроз шляхом ефективної ідентифікації та організації системи моніторингу, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення від нормативного стану безпеки та запобігати їх загостренню. Наступним кроком є мінімізація або ліквідація негативних наслідків від можливих і

реальних ризиків, що забезпечує захист життєво важливих інтересів держави, суспільства та окремої людини. Окрім того, досягнення ефективності передбачає своєчасне реагування на загрози через оперативне впровадження адаптивних стратегій, які враховують специфіку кожного окремого ризику та дозволяють підвищити стійкість держави до сучасних викликів у сфері національної безпеки.

Таким чином, перспективи розвитку державної політики забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану передбачають комплексне вдосконалення всіх складових системи захисту держави. Це включає посилення політичних, економічних, соціальних, військових та науково-технічних механізмів, що забезпечують ефективне реагування на сучасні загрози, підвищують обороноздатність держави та зміцнюють здатність протидіяти потенційним ризикам. Важливими є розвиток системи публічного адміністрування, створення дієвих координаційних і міжвідомчих механізмів, впровадження інноваційних технологій і забезпечення кібербезпеки, а також формування адаптивних стратегій реагування на загрози. Крім того, ключовим завданням є активне залучення громадянського суспільства, підвищення обізнаності населення та зміцнення соціальної згуртованості, що дозволяє забезпечити комплексний і системний підхід до захисту національних інтересів. Реалізація цих заходів створює умови для стабільності держави, гарантує захист життєво важливих інтересів суспільства та сприяє формуванню стійкої та адаптивної системи національної безпеки в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексний аналіз державної політики забезпечення національної безпеки України, її сутності, змісту та основних механізмів реалізації, а також визначено актуальні проблеми і пріоритетні напрями її вдосконалення. Таким чином, головними результатами роботи є наступні висновки:

Проаналізовано поняття національної безпеки, її сутність і складові елементи, що дозволяє охарактеризувати її як комплексну систему, яка забезпечує захист державних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності та економічної стабільності. З'ясовано, що національна безпека включає політичний, економічний, соціальний, військовий та інформаційно-технологічний компоненти, взаємодія яких створює цілісну структуру здатну протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Розглянуто наукові підходи до виділення структурних елементів безпеки, їх взаємозв'язки та взаємозалежності, що дозволяє виробити ефективні стратегії забезпечення державних інтересів. Запропоновано системний підхід до оцінки пріоритетів національної безпеки та визначення ключових напрямів вдосконалення відповідних політик і заходів.

Нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки охарактеризовано як основу правового поля для діяльності суб'єктів у цій сфері. З'ясовано, що закони, підзаконні акти та міжнародні угоди забезпечують стабільність державного реагування на загрози, визначають стандарти поведінки суб'єктів і сприяють правовій визначеності. Проаналізовано механізми контролю за виконанням законів та оцінки їх ефективності, а також розглянуто напрями модернізації нормативно-правової бази з урахуванням новітніх викликів, включно з кіберзагрозами та гібридними ризиками. Запропоновано гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, що забезпечує відповідність Конституції та демократичним принципам.

Державну політику забезпечення національної безпеки охарактеризовано через її цілі, стратегічні орієнтири та пріоритети. З’ясовано, що ефективна політика передбачає комплексне поєднання політичних, економічних, соціальних, військових та технологічних заходів, що забезпечують стійкість держави перед сучасними викликами. Розглянуто роль громадянського суспільства та міжнародних партнерів у формуванні безпекових пріоритетів і координації дій на національному та міжнародному рівнях. Проаналізовано підходи до стратегічного планування та моніторингу реалізації політики, а також запропоновано методи підвищення адаптивності політики для швидкого реагування на потенційні загрози.

Механізми здійснення державної політики у сфері національної безпеки розглянуто як комплекс організаційних, адміністративних та інституційних засад реалізації заходів безпеки. З’ясовано, що ефективність системи забезпечується чітким визначенням компетенцій суб’єктів, впровадженням міжвідомчих координаційних механізмів, контролем і моніторингом для своєчасного виявлення та нейтралізації загроз. Проаналізовано роль інноваційних технологій, кіберзахисту та стратегічного планування для оптимізації управлінських процесів і підвищення ефективності ресурсного забезпечення. Запропоновано систему підготовки та підвищення кваліфікації персоналу як ключовий елемент адаптивної системи державного управління безпекою.

Перспективи розвитку державної політики забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану охарактеризовано через комплексне вдосконалення політичних, економічних, соціальних, військових та науково-технічних механізмів. З’ясовано, що необхідно приділяти особливу увагу розвитку обороноздатності, впровадженню інноваційних технологій, зміцненню кібербезпеки та адаптивності стратегій реагування на загрози. Проаналізовано роль громадянського суспільства, підвищення обізнаності населення та зміцнення соціальної згуртованості для створення цілісної системи безпеки. Розглянуто напрями модернізації публічного

адміністрування, впровадження міжвідомчих координаційних механізмів і адаптивних підходів до управління ресурсами, а запропоновано комплекс заходів для підвищення стійкості системи національної безпеки в умовах воєнного стану.